

Julkaistu oikeudenhaltijoiden luvalla. Ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman eri lupaa. Ei saa tallentaa pysyvästi omalle tietokoneelle. Opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten saa tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

<http://www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi/eres>
2001

Kurtén, Tage

Vad tror finska författare på?

Teologinen aikakauskirja. - Helsinki : Teologinen julkaisu-seura. ISSN 0040-3555. 102 (1997) : 5-6, s. 565-572.

VAD TROR FINSKA FÖRFATTARE PÅ?

Tage Kurtén, prof., Åbo

En ganska utbredd populär föreställning i vår tid är, att religiösa människor tror på alla möjliga underligheter, medan den moderna människa som tar vetenskapen på allvar, endast bygger på vetande och förnuft. Denne behöver därför egentligen inte *tro* någonting, han *vet* med den visshet som vetenskapen skänker. Den här synen har delvis också färgat diskussionen kring livsåskådningskunskap versus religionskunskap i skolundervisningen i Finland.¹ Livsåskådningskunskapen har vanligen ansetts stå för ett mera förnuftigt alternativ mot religionens mer eller mindre oförnuftiga.² I det moderna samhället har vetenskaplig kunskap och målrationalt (tekniskt) tänkande och handlande ställts i högsätet. Man har därför gärna velat tro att människan kan bygga hela sitt liv på dessa ingredienser. Det är bl.a. som en följd av detta som endel människor börjat betrakta religionerna som något överflödigt i den moderna världen.

Denna föreställning om det mänskliga förnuftets möjligheter är på många sätt problematisk. Ingen människa kan företräda en livssyn som enbart skulle vara uppbyggd på vetenskaplig kunskap och logiska slutsatser utifrån denna kunskap. I botten har vi alla olika övertygelser och sätt att fungera som inte bygger på säker kunskap och rationell slutledning. Man kunde säga att dessa övertygelser och handlingssätt vilar i sig själva.

När vi vill förstå enskilda livsåskådningar måste vi därför också försöka nå detta underliggande skikt. På så sätt kan vi finna svar på övergripande frågor i stil med "Vad tror Finland på?" (Mi-hin Suomi uskoo?) Denna fråga kunde därför ställas annorlunda: Vad är det som är betydelsefullt för den enskilda finländaren? Hur skall vi få grepp om de djupa skikt i en livshållning som går utöver normal kunskap och målrationalt tänkande?³

Frågan "Vad tror Finland på?" ger oss alltså anledning att gå utöver den traditionella, institutionaliserade religionen och behandla åskådningar i en betydligt vidare mening. Det är inte

bara inom religionernas ramar som man "tror". Också den s.k. ateisten och fritänkaren tror. Frågan gäller då vad vi närmare menar med "tro", vilka former av tro vi kan tänkas möta och hur vi skall gå tillväga för att fånga in olika sätt att tro. Jag skall ta upp en sida av denna frågeställning i det följande. I ett empiriskt material skall jag peka på konkreta uttryck för tro hos såväl religiösa som helt sekulära personer.

EN UNDERSÖKNING BLAND FÖRFATTARE

1986 gjorde jag som forskare vid Kyrkans forskningscentral tillsammans med TM Hilka Lippu en enkätundersökning bland landets samtliga författare. Resultatet finns publicerat i en liten bok.⁴

- 1 Sedan 1985 har man i skolorna i Finland ämnet Livsåskådningskunskap som alternativ för dem som inte hör till något religiöst samfund. Den som har religiös samfundstillhörighet skall i princip få "konfessionell" undervisning i enlighet med sitt samfunds tro.
- 2 Detta syns t.ex. tydligt i det tidiga undervisningsmaterialet för ämnet Livsåskådningskunskap, se t.ex. Lampi 1985. Men det går också igen i den uppdelning mellan "vetenskaplig" och "religiös" livsåskådning, som förekommer i nyare finsk litteratur, se t.ex. Kamppinen 1987,30-42. Se också min analys av denna litteratur, Kurtén 1986,366-369.
- 3 Frågor som dessa har gett religionsforskare anledning att gå utöver traditionella institutionaliserade religioner och söka efter svar på hur s.k. sekulariserade människor ser på sina liv. I Sverige har man därvid utvecklat en delvis ny forskningsinriktning, kallad Tros- och livsåskådningsvetenskap. En systematisk forskning inriktad såväl på religiösa trosåskådningar som andra livsåskådningar har i Norden tidigt (på 1960-talet) utvecklats vid Uppsala universitet och dess teologiska fakultet. En av initiativtagarna var nuvarande professorn Ånder Jeffner. Sedan några år tillbaka har man där inrättat en speciell professur i empirisk livsåskådningsforskning, vars innehavare är Carl-Reinhold Bråkenhielm. Med utgångspunkt i den begreppslighet som där vuxit fram, har jag studerat livsåskådningar hos finska författare. Under arbetets gång har jag kritiskt bearbetat den förståelse av begreppet livsåskådning som slagit rot i Uppsala, för att kunna nå fram till en förståelse av mitt empiriska material.
- 4 Kurtén 1988.

På basen av enkäten genomförde Hilikka Lippu i samarbete med mig, närmast under år 1988, uppföljande intervjuer med ca 50 av de finskspråkiga författarna. Materialet ger en god grund för att besvara frågan: Vad tror finska författare på?⁵

Med enkla enkätfrågor kunde frågeställningen lyda: Hur många finska författare tror på den kristna guden?, Hur många tror på Gud men på ett annat sätt än kyrkan lär?, Hur många tror inte på Gud?

Ett visst svar på detta ges i enkäten: ca 30 % kunde sägas ha en kristen gudstro, kring 35 % uppvisade en mera obestämd, ofta privat färgad guds föreställning, 10 % uppgav sig vara agnostiker, drygt 5 % ateister, medan knappa 20 % tycktes uppfatta att ett religiöst språk totalt saknade meningsfull innebörd.⁶

I den senare undersökningen, som alltså vilar på personintervjuer, vill jag delvis problematisera den här typen av frågor, och det här sättet att dela upp folk. Bl.a. tar jag upp frågan om hur vi skall förstå folks sätt att tala om verklighet överhuvudtaget och en gudomlig verklighet i synnerhet. Vidare undersöker jag hur man skall förstå de intervjuades sätt att tala om och förstå moral. På vartdera området finns det underliggande förutsättningar i folks tänkande som gör att vi kan skilja åt två eller tre olika grupper. T.ex. stöter vi hos endel av de intervjuade på en oproblematiserad övertygelse om att det är möjligt att bygga upp en världsbild och en personlig etik med hjälp av ett teoretiskt förnuft. Men många andra i materialet omfattar inte denna syn. Det kanske mest intressanta i det här sammanhanget är att skiljelinjen inte går mellan religiösa och irreligiösa. Det finns både religiösa och icke-religiösa som omfattar den moderna förnuftstron, men också bland dem som inte omfattar den möter vi såväl religiösa som helt sekulära livssyner. Jag skall trots allt inte gå närmare in på frågan om verklighets- och moraluppfattning här.⁷ Istället skall jag försöka fånga in en viktig sida av begreppet tro.

Men innan vi går in på det skall vi se litet närmare på den grundtypologi som enkäten utmynnade i och som bildat en bas för analysen av intervjuerna.

Den enkätundersökning som det hela startade

med (genomförd 1986) ledde bl.a. fram till en typologisering av de undersökta, på basen av tre faktorer: guds föreställning, bönebetende samt samfundstillhörighet. På basen av en enkel faktoranalys skapade jag fem kategorier.⁸ I intervjuanalysen har jag slagit ihop dem till fyra grupper: "materialister" (ca 10 %), "osäkra sökare" (> 25 %), "privatreligiösa" (> 25 %) samt "kyrkligt religiösa" (ca 25 %). Vid analysen av intervjuerna har dessa grupper fungerat som *en* indelningsgrund.⁹

TRO SOM GRUNDTILLIT

Ofta tycks frågeformulär angående människors religiösa synsätt förutsätta att alla entydigt förstår vad som menas med "tro". Men trosbegreppet är flertydigt.¹⁰ Hur själva tron skall förstås är en intrikat fråga. Frågeställningen är klassisk i religionsfilosofisk och teologisk diskussion.¹¹

Bl.a. genom att vår kultur är så starkt färgad av ett naturvetenskapligt sätt att tänka och av en vetenskaplig rationalitet har ett teoretiskt perspektiv många gånger styrt forskningens (omedvetna?) förståelse av trosbegreppet. Därmed har man poängterat tron *somförsanthållande*, som någonslags teoretiskt lägre grad av kunskap. Men trosbegreppet har också en annan, många gånger viktigare, sida, en sida *avförtröstan, tillit*. I den direkta religionsforskningen har den här sidan ofta funnits med. Men i en bredare livsåskådningsforskning har detta element inte varit lika självklart.

Ifall vi vill aktualisera denna trosfunktion i ett icke-religiöst sammanhang är det troligen bättre att tala om "tillit" än om "tro". Med hjälp av denna term har jag i min analys försökt nå något som man kunde kalla *omedvetna, självklara förutsättningar* i de intervjuades liv. Med det avser jag sådant som sätter sin prägel på en persons hela sätt att resonera kring djupgående livsfrågor. Dessa förutsättningar, dessa referensramar, färgar själva förståelsen av de frågor som man uppfattar som livsviktiga.¹²

Tilliten är i första person ofta något helt undandglidande. Med det menar jag, att ifall jag hy-

ser tillit till en annan person (eller till något annat i tillvaron), så talar jag inte medvetet om det i termer av tillit eller/och misstro. Börjar jag resonera kring min tillit t.ex. till att min hustru är trogen, så är det här i sig ett tecken på att jag inte längre hyser en tillit fullt ut. Det är först när jag inte längre helt litat på henne, som jag börjar resonera i termer av tillit och misstro.¹³ Den djupa tilliten är omedveten. Den hör därför till kategorin självklara förutsättningar för ett sätt att leva.

Det här känner en religionsforskare väl till ifrån gudstrons värld. Förtröstan på att denna värld är styrd av Gud finns som en underliggande självklarhet i många religiösa människors liv. Det som däremot kan uppta deras tankar och tid, är frågan om hur denna gudom sist och slutligen förhåller sig till den egna personen. Inom ramen för en grundläggande tillit kan en lång rad religiösa föreställningar få plats.

För att ta ett exempel ur den västerländska kristenhetens historia, så tvivlade Martin Luther inte på att han levde i en värld skapad och upprätthållen av Gud. Hans stora problem rörde sig inom ramen för denna grundläggande gudstro. Hans problem gällde hur han själv kunde anses värdig att närma sig denna gudom.¹⁴

Den religionspsykologi som bl.a. utgår från Erik H. Eriksons teorier, har betonat betydelsen av en grundtillit i livet. Barnets självklara tillit till sina vårdare skall genom en sund mognadsprocess så småningom riktas mot andra objekt. I en religiös mognad blir Gud föremålet för denna grundläggande livstillit. Ifall mognadsprocessen sker naturligt kan barnet så småningom internalisera en relativt oreflekterad, självklar tro på Gud.¹⁵

I ljuset av allt det här har en fråga i min undersökning varit, ifall man kan skymta hur en grundläggande tillit till livet och tillvaron tar sig uttryck hos olika människor. Finns det något i tillvaron som fungerar som en yttersta fästpunkt för den enskilda personen? Kan man skymta något som är föremål för den grundläggande tillit som gör att man vill och orkar leva? Svaret kan inte på ett fyrkantigt sätt fås fram genom att man frågar efter de intervjuades grundtillit. Svaret måste visa sig mera indirekt i ställningstaganden

till vad som är verkligt viktigt i livet, vad som buri i verkligt svåra stunder, hur man samlar kraft för vardagens svårigheter och problem o.s.v.

Jag har kommit fram till att man bland de intervjuade, vid sidan av en tillit till *en gudom eller en högre kraft*, kan finna tre andra tydliga fästpunkter för livsviljan. Dessa är i och för sig rätt självklara: människor har en tillit förankrad i *det egna jaget*, i *en social gemenskap* eller i *naturen och det biologiska livet* på ett eller annat sätt. Vid sidan av dessa synsätt, menar jag att man i materialet kan tala om en livshållning på gränsen till allmän "*nihilism*", där allting flyter och ingen fästpunkt går att urskilja.¹⁶

5 En analys av detta intervju-material har jag publicerat i en bok, *Tillit, verklighet och värde. Begreppsliga reflexioner kring livsåskådningar hos fyrtio finska författare*. Se Kurtén 1995.

6 Jfr. Kurtén 1988, 30.

7 Den intresserade hänvisas till min bok, Kurtén 1995.

8 Jfr. Kurtén 1988, 83.

9 Jfr. Kurtén 1995, 15.

10 Detta problem möter man också delvis i vår enkät 1986. Vi var visserligen på det klara med trosbegreppets mångtydighet, och försökte beakta detta bl.a. genom att fråga på vilket sätt den tillfrågade ansåg att hans gudsuppfattning inverkad på hans livsföring. Se Kurtén 1988, 124. I vår enkät definierade vi vidare folks tro i förhållande till en kristen livssyn. Men i ett studium av folks livsåskådningar är det naturligtvis viktigt att försöka fånga in vad olika människor faktiskt tror, inte vad de inte tror eller hur de förhåller sig till andra människors sätt att tro.

11 Trosbegreppet har diskuterats mycket just inom teologin och religionsfilosofin. Se t.ex. Kirjavainen 1978. För en kort introduktion till den teologiska diskussionen, se t. ex. Pöhlmann 1974, 54-69.

12 För en mera ingående diskussion av det här, se Kurtén 1991.

13 Detta diskuterar Olli Lagerspetz på ett belysande sätt i *Finsk Tidsskrift 10/94*, se Lagerspetz 1994.

14 För en intressant diskussion av skillnaden mellan tron hos Luther och en trosförståelse som är färgad av det moderna vetenskapliga sättet att tänka, se Thalén 1994.

15 Se t.ex. Geels-Wikström 1993, 97-99.

16 Jag tror inte man skall förstå dessa kategorier som väldigt statiska, eller som varandra helt uteslutande hos den enskilda individen. Tvärtom tyder mitt material på att människor kan sätta en lit till flera kategorier. Detta syns t.ex. hos många "kristna", vilka vid sidan av en förtröstan på Gud ger uttryck åt att de vilar i en slags mellanmänsklig gemenskap, i en kärlek. - Den följande framställningen är ytterst kort. Jag kan därför bara antyda hur tanken på en grundtillit kan hjälpa oss att förstå människors sätt att förhålla sig till livet. De framförda citaten kan inte heller göra rättvisa åt de intervjuades nyanserade resonemang. För en fylligare framställning hänvisas till min bok, Kurtén 1995.

Många av de tolkningar jag gör av mitt material utifrån dessa överväganden kan säkert diskuteras. Frågan hur man skall upptäcka detta element av grundtillit i empiriskt material är knappast helt tillfredsställande löst i dagens livs-åskådningforskning. Någon patentmedicin finns knappast heller. Det hindrar inte att jag tror att vi här berör något mycket centralt för förståelsen av också icke-religiösa åskådningar — ett element som samtidigt pekar på släktskap över gränsen religiöst-irreligiöst, ett släktskap som därmed problematiserar denna gräns.¹⁷

FÖRANKRING I NÅGOT SOM BÄR

Jag skall nu grovt schematiskt i tabellform presentera hur de intervjuade från de olika grupperingarna genom sin grundtillit tycks förankrade i tillvaron.¹⁸

Jagförankringen aktualiserar ett drag i vår västerländska kultur som varit mycket uppmärksammat i kulturdebatten under de senaste decennierna, vanligen i samband med begreppet "narcissism". Endast det egna jaget kan erbjuda någon fast grund. Detta kan göra individen osäker i sin livsorientering. En sådan, djupt osäker hållning har jag funnit exempel på i mitt material.

En andra möjlighet i det egocentriska perspektivet är att — som i existencialismen — modigt ta på sig osäkerheten att leva och handla i en värld där ingenting annat tycks säkert än det egna jaget, och dess subjektiva erfarenheter. Min medarbetare Hilikka Lippu har myntat uttrycket "för-

måga att stå ut med osäkerheten" för att täcka detta positiva drag. Jag skall strax exemplifiera detta i materialet.

En stark betoning av, och känsla för det egna jaget möter oss samtidigt i s.g.s. alla intervjuer. En direkt jagförankring tycks det visserligen vara fråga om endast i ett mindre antal fall, men de flesta intervjuade utvecklar en betoning av det egna subjektet som bl.a. tar sig uttryck i ett avståndstagande från s.g.s. varje auktoritet. Detta medför att man ofta står ensam med sina frågor och sin ibland stora osäkerhet.¹⁹

En jagförankring i den mera grundläggande bemärkelsen har jag dock fr.a. funnit hos "materialisterna" (nästan hälften av dem), men också hos några "osäkra sökare" och hos en "privatreli-giös." Mitt exempel hämtar jag från en "*materia-list*". T.ex. M. L.²⁰ uttrycker detta närmast i existencialistiska termer:

M. L.: Jag har en existencialistisk uppfattning, att människan kastats hit in i världen, utan att någon frågat henne om lov, och att människan själv måste bygga upp sitt liv, komma till rätta på alla sätt och vis. Var och en bär på sin egen livshistoria, en väldig värld, där änglar och djävlar slåss med varandra. Man får ingen hjälp någonstans ifrån. (1988:15/16, 5f.)²¹

Naturförankring innebär en livshållning där livet eller naturen som sådan ger en trygghet, en fast förankring i tillvaron. I naturen kan man söka tröst och styrka då livsmodet vacklar. Livets mening kan ses i ett bevarande, vördande och vida-reförande av livet i sig. Man kan här tänka på olika former av ekologiska och biologiskt förankrade livsåskådningar.

Olika tillitsförankring i materialet

	"Materialist" (11%)	"Osäker sökare" (28%)	"Privatreli-giös" (27%)	"Kyrkligt religiös" (25%)	S:ma
Jagförankring	4	2	1	0	7
Naturförankring	2	1	1	0	4
Gemenskapsförankring	2	4	2	0	8
Gudsförankring	0	0	7	11	18
"Nihilism"	1	3	0	0	4
S:ma	9	10	11	11	41

Exempel på en sådan naturförankring hämtar jag från gruppen "privatreligiösa".²² I flera fall kan det här vara fråga om något som närmar sig pan-teism. Eventuellt gäller detta även för M. O. i följande exempel. M. O. kan sägas företräda en "religion utan ansikte", en tro utan klart artikulerat språk:

M. O.: Jag är inte religiös i den meningen, att jag skulle tänka på saker med hjälp av religiösa begrepp. (1988:125/126, 24.)

Sedan han läst "En rysk pilgrims berättelser" har han kommit till att han utför en bön i samband med att han joggar. Han kommer i kontakt med något heligt på detta sätt:

M. O.: Jogget ger mig möjligheten att vid sidan av arbetet tänka på saker på ett annat sätt. Jag märkte när jag sprang, att det var mitt sätt att be - jag hade just läst "En pilgrims berättelser". Att förena en kristen utgångspunkt [med något] ute i Herrens tempel, åstadkommer något hemvävt heligt. (1988:125/126, 25.)

M. O. finner sig trots allt inte hemma i en kristen tradition. Han har t.ex. inget utrymme för Kristusgestalten. I Zenbuddhismen har han däremot funnit en upplevelse uttryckt som han anser allmänmänsklig - nämligen upplevelsen av gemenskap med allt skapat, en omedelbar relation till verkligheten. (Jfr 1988:125/126, 25f.)

M. O.: Ibland uppstår ögonblick av klarhet, under vilka man förstår, att också stenarna talar, man hör viskningarna från tallarna. I sådana tillstånd fungerar man utan att ställa onödiga frågor - varför jag springer, varför jag lever. (1988:125/126, 26.)

I samband med bastun menar M. O. att finnarna bevarat förmågan att uppleva detta. Man uppfylls av en känsla av andakt, där bekymren för morgondagen försvinner.

M. O.: Finnarna har ännu förmågan att uppleva andakt i bastun om sommaren, då man efter att ha badat blickar ut över vattnet. (1988:125/126,27.)

Gemenskapsförankring innebär att man uppfattar att livet djupast är förankrat i det mellanmännskliga samspelet. Det kan betyda att man ser sin plats i historiens långa kedja. Men det kan också

betyda att kärleken, relationerna till medmänniskorna är det som bär när det är som svårast. Och att omsorgen om andra är det som ger livet mening och innehåll. Den sociala gemenskap som på något sätt är föremål för ens grundtrygghet, består vanligen av den närmaste kretsen, familjen, släkten, grannskapet. En sådan gemenskapsförankring har jag uppfattat att föreligger hos nära hälften av de "osäkra sökarna", hos några "materialister" och några "privatreligiösa".

Ett intressant exempel på vad jag uppfattat som en syn där det sociala, gemenskapen mellan människor är det som ytterst bär, möter vi hos en kvinnlig representant för de "osäkra sökarna". K. M. uttrycker detta bl.a. med att vi människor behöver en gemensam kult — i den kan vi nämligen ge uttryck åt en gemensam osäkerhet, som vi alla bär på.

K. M.: För ögonblicket har jag uppfattningen, att vi behöver gudsbegreppet, andra behöver det, och jag behöver det. Men jag är väldigt långt av den åsikten, att det är vi som skapat g u d... men att den frågan å andra sidan väldigt långt är likgiltig.

Betydelsen hos [religiösa kulturer och riter] varierar naturligtvis i enlighet med den religiösa grundupplevelsen, men de ger i varje fall ett gemensamt grundförråd, en grundläggande begreppslikhet att tala om, uttrycksätt. Nog bör en sån här nation ha gemensamma be-

-
- 17 Man kunde säga att vi härmed berör den klassiska frågan om en substantiell resp. funktionell religionsdefinition. En funktionell religionsdefinition placerar vanligen större delen av mänskligheten under samma begrepp, medan substantiella definitioner tenderar att vara mera exklusiva.
 - 18 Det är viktigt att notera att "materialisterna" i materialet är klart överrepresenterade, vilket syns av tabellens procentsiffror (upptill inom parentes) som visar fördelningen i den ursprungliga enkäten. Man skall alltså inte dra några längre gående slutsatser i statistisk riktning vid en jämförelse mellan de olika grupperingarna. Tabellen ger trots det en orientering i materialet.
 - 19 En betoning av det egna jaget och dess autonomi är ju ett klart arv från upplysningen. Det visar sig alltså att upplysningsandan i denna form enligt materialet genomgående är stark hos finska författare.
 - 20 Principen för initialerna för de intervjuade framgår av Kurtén 1995, 17.
 - 21 Angående referenskoden för intervjumaterialet, se Kurtén 1995, 263.
 - 22 I materialet fördelade sig de naturförankrade mellan "materialister", "osäkra sökare" och "privatreligiösa".

grepp. [...] De här gemensamma kultupplevelserna, de är erfarenheter av att människorna är underställda en osäkerhet ... en osäkerhet som man gemensamt bekänner. - Det här är ganska bra formulerat! (1988:74/75, 7 se också s. 11.)

Gudsförankring betyder här att man betonar en gudom eller någon högre kraft eller makt utanför människan och det naturgivna som den djupaste källan till ens livsförtröstan. Detta kan ta sig olika uttryck. Det gemensamma är dock, att man uttrycker en förankring i "Något" som inte täckes in helt med de föregående kategorierna, en kraft, en makt, en "verklighet" som endast kan uttryckas i någon form av traditionellt religiöst språk.

Jag har funnit att det är adekvat att tala om en gudsförankring hos samtliga i gruppen "kyrkligt religiösa" och hos över hälften i gruppen "privatreligiösa". Vi skall gå till den "privatreligiösa" M. A., för ett exempel på en gudsförtröstan. Här stöter vi naturligtvis på uttryckssätt som religionsforskarna är förtrogna med. När M. A. möter något svårt i livet stillar han sig i andakt och bön. Denna stillhet är inte bunden till någon speciell plats eller något speciellt tillfälle, och den kräver inte heller någon religiös gemenskap.

Intervjuaren: Hurudana situationer får Er att bli stilla, eller väcker andakt till liv?

M. A.: När någonting står illa till. Så är det väl.

Intervjuaren: Var söker Ni [denna andakt]? I gudstjänsten? I naturen?

M. A.: Den bara faller rakt på en någonstans ifrån. Nog är väl nöden den viktigaste orsaken till att människan ber. När man är olycklig eller rädd eller något liknande, är det inte då som bönen allra lättast tar form? Kanske den inte ens formar sig i ord. Det behövs inga ord. Det är tanken, faktiskt, som är bön enligt min uppfattning. Åtminstone tänker jag, att det inte är fråga om någon förteckning, att gode Gud, ge mig detta och detta, punkt a, b, och c. Naturligtvis är det inte något sådant, utan det är t.ex. en ordlös begäran om hjälp. Att tacka minns man kanske inte tillräckligt ofta. (1987:65, 24.)

Här kan vi säga att en djup förtröstan på Gud klart framträder. M. A. vänder sig dock bort från mycket i traditionellt kristet språk, och därmed ser vi något av det privatreligiösa draget.

M. A.: Jag kan inte på något sätt smälta den där terminologin, som endel spelar med så fruktansvärt. Man kan tala om trosangelägenheter med ett alldeles vanligt språk, utan att ta till några specialuttryck. (1987:65, 25.)

Med "*nihilism*" tänker jag inte enbart på en total avsaknad av varje form av tillitsrelation. Ett liv som helt igenom behärskades av misstro mot allt och alla vore inte möjligt. Uttrycket står därför närmast för ett gränsvärde, för en hållning, som aldrig helt kan vara företrätt av fungerande individer, men mot vilken människan ibland söker sig, kanske i en känsla av intellektuellt tvång - ett sökande som kan färga en hel livsorientering. Man kunde också här tala om en "gnagande ovisshet". "Nihilismen" är ofta uttryck för en stor misströstan, förtvivlan, där individen tycker sig sakna något fast att gripa tag i, något som kunde ge livet en grund, ett mål och en mening.

Avsaknaden av klara fästen för en grundtillit möter vi fr.a. inom gruppen "*osäkra sökare*"²³ T. ex. hos M. U., den yngsta av de manliga intervjupersonerna, kommer avsaknaden av en fast förankring till uttryck fr.a. i att han vill fly undan varje infångande av livssynen i ett bestämt språk och i bestämda ramar. Vi möter ett ständigt undanlidande, då intervjuaren försöker locka fram någon formulering för hans livssyn.

M. U.: Vad som är allra viktigast i mitt liv? Huru på sätt, som människa, tiggare, präst, fågelbräde, politiker, eller vad?

Intervjuaren: Som människa.

M. U.: Jaa. Jag har nog en känsla av att jag har varit i en ganska kraftig någonslags världsåskådningsmässig kris. Och varit det egentligen ganska länge. Och det att jag inte nödvändigtvis ens vill komma ur den. [...] Jag har egentligen fått min livsenergi ur en sån där växling mellan skepticism och hybris. [...] hybris som ett uppror mot allt till synes förutbestämt. (1988:177/178, 9f.)

Han ser dock samtidigt att en mera uttalad förtröstan, tro på någonting, kunde ha ett värde, fastän han själv inte tycks kunna omfatta något sådant.

M. U.: Fastän man inte själv skulle tro, så förstår man att det viktigaste i den religiösa tron troligen är den där tron som fyller världen med nya betydelser (ny mening). [...] Att det inte är så viktigt vad man tror på, utan tron i sig. Det är ett område vars betydelse det inte lönar sig att förneka. [...] Ty att vara i ett tillstånd, där man endast så att säga filtrerar saker och ting, utan att ta ställning till dem, eller utan att avvisa dem eller att utmönstra något, det är ett obehagligt tillstånd. Otryggt tillstånd, något som väcker oro.

Intervjuaren: Är det i alla fall fråga om ett sådant tillstånd som människan hade skäl att vänja sig vid och anpassa sig till?

M. U.: Såvitt jag kan förstå, ja. Då kan man nämligen inte gömma sig bakom någon ideologi eller någon tro. Det är förstas en fruktansvärt krävande livshållning. Jag har den uppfattningen, att också den betydelse som tron har haft - en kraft och ett element som på sätt och vis fördjupat livet - den har så att säga försvunnit och ingenting har kommit i dess ställe. (1988:177/178, 5f.)

AVSLUTANDE REFLEXIONER

Vad tror alltså finska författare på? Är det tillräckligt att säga att vi har en grupp ateister/materialister som inte tror på något annat än påtagliga ting, en grupp osäkra sökare som inte vet vad de skall tro, en grupp privatreligiösa som bygger sin tro på egna upplevelser och en grupp kyrkligt religiösa som tror som kyrkan alla tider trott?

I ljuset av min undersökning kan vi peka på andra sidor i författarnas livsåskådningar. Bland materialister, sökare och privatreligiösa stöter vi på personer som har en tro förankrad i det egna jaget och dess förnuft, i en mänskligt social gemenskap, eller i naturen och i det biologiska livet i sig. Denna tro bär en i livets svåra stunder och tycks därmed fungera som en yttersta livsgrund.

Samtidigt stöter vi hos andra privatreligiösa och hos dem som jag kallat kyrkligt religiösa på livshållningar som ytterst ser sin grund i något bortom den rent empiriska världens konstaterbarhet och förhållanden.

I förhållande till alla dessa står "nihilism" närmast för ett extremt gränsvärde. Nihilismen tar sig uttryck i en förnekande och förtvivlande hållning, som aldrig helt kan omfattas av en fungerande individ, men som ändå i långa stycken kan färga livskänslan i ett liv på gränsen till kaos.

Jag skall till sist försöka mig på några mer eller mindre djärva reflexioner och generaliseringar utifrån det rätt begränsade författarmaterialet.

Framställningen har pekat på ett inslag av tro, som troligen hör till livshållningen hos de flesta människor. Den livstro som alla på något sätt är färgade av kan för olika personer ha sin fästpunkt i olika sidor av tillvaron. Själva funktionen (grundtilliten/tron) förenar dock människorna med varandra. Denna form av tro ställer bl.a. ett kritiskt frågetecken inför varje livsåskådning som tror sig

kunna bygga enbart på vetenskaplig kunskap och teoretiskt förnuft.²⁴ Denna funktionella sida av tron förenar samtidigt sekulära människor med religiösa.

En punkt som jag inte här gått närmare in på, men som på ett avgörande sätt skiljer den religiöst uttryckta grundtilliten från andra former, är den långa tradition av rituell förankring, religiöst-teoretisk reflexion och religiös språkutveckling som den religiösa tron vilar i. De andra formerna för grundtillit som vi här varit inne på, har inte samma starka bakgrund i en medvetet upprätthållen tradition. Samtidigt är det denna religiösa, institutionaliserade tradition som många s.k. privatreligiösa försöker komma ifrån. Därmed riskerar deras form av religiös tro att förlora bandet till en artikulerad och språkligt medveten tradition.

Med bakgrund i det ovan anförda kunde man ytterligare hävda att allt flera människor i våra dagar tycks förankra sin grundläggande tro på ett alltmera diffust sätt. Med tanke på framtiden kan man konstatera, att vi alltid kommer att stöta på tro i betydelsen grundtillit. Hur klara uttryck denna tro kommer att ta sig, och i vilken mån individerna kommer att få hjälp, och medvetet kommer att kunna hjälpa varandra att tampas med den djupaste livstron är däremot mera öppet. I Finland lever vi i en tid och en kultur där människan många gånger tycks stå rätt ensam, utan vägledning, i sin djupaste tro.

23 Förutom tredjedelen av kategorin "osäkra sökare", ingår en "materialist" i denna grupp.

24 I själva verket tyder denna sistnämnda hållning på att man hyser en grundtillit som är förankrad antingen i det egna jaget och det egna kritiska förnuftet, eller eventuellt i den gemenskap som bär upp det vetenskapliga samfundet.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor

Suomalaisen kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto. Helsingfors.
Vid detta arkiv förvaras ljudbanden till de i artikeln citerade intervjuerna. Materialet är konfidentiellt och kan undersökas endast med medgivande av respektive intervjuerson.

Använd litteratur

Geels, A. - Wikström, O.
1993³ *Den religiösa människan. Psykologiskaperspektiv.* Lund.
Kamppinen, M.
1987 *Elämänkatsomuksesta elämänkatsomustietoon. Elämänkatsomustieto.* Toim. M. Kamppinen. Helsinki.

Kirjavainen, H.
1978 *Certainty, Assent and Belief.* Helsinki.
Kurtén, T.
1986 *Elämänkatsomustieto ja uskonnollinen usko. Kanava n:o 6.*
1988 *Suomen kirjailijat, jumalausko ja kirkko.* KTK sarja B: 54. Tampere.
1991 "Basic propositions" och förståelse av livsåskådningar. *Teologisk tidskrift. Vol. 96.*
1995 *Tillit, verklighet och värde. Begreppsliga reflexioner kring livsåskådningar hos fyrtioen finska författare.* Nora.
Lagerspetz, O.
1994 *Tilliten - psykologiskt svärfångad.* *Finsk tidskrift. T. 235-236.*
Lampi, H.
1985 *Tietoisuuteen ihmisyydestä. Uskontojen historian ja siveysopin oppikirja peruskoulun 7., 8. ja 9. luokan käyttöön.* Kouluhallitus. Valtion Painatuskeskus. Helsinki.
Pöhlmann, H. - G.
1974 *Dogmatiikan pääkohdat.* Helsinki.
Thalén, P.
1994 *Den profana kulturens Gud. Perspektiv på Ingemar Hedenius uppgörelse med den kristna traditionen.* Nora.